

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 11.051.029 у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса,
доктору економічних наук, професору,
професору кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової економіки
Козловському Сергію Володимировичу

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора

ДЕРГАЧОВОЇ Вікторії Вікторівни

на дисертаційну роботу Тарасенко Лілії Олександрівни

на тему «Механізм забезпечення ефективності функціонування

газорозподільних підприємств України»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Газорозподільні підприємства є суб'єктом господарювання, який з'єднує кінцевого споживача газу з його постачальником та, відповідно, відіграє важливу роль у забезпеченні суспільного виробництва. Хоча дані підприємства відносяться до природних монополій, отримуючи при цьому виключні права на надання послуг розподілу, в їх фінансово-економічному та технологічному стані спостерігаються тенденції, що останніми роками перешкоджають ефективності їх функціонування. Зношеність газової інфраструктури, від'ємні показники чистого фінансового результату та робочого капіталу, невідповідність тарифу фактичним витратам газорозподільних підприємств обумовлює актуальність дослідження, присвяченого розвитку механізму забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств України.

Наукова спрямованість дисертації відповідає тематиці наукових досліджень Донецького національного університету імені Василя Стуса. У рамках дослідження

кафедри менеджменту та поведінкової економіки «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.) дисертанткою розроблено науково-методичний підхід до побудови прогнозних показників фінансової звітності на основі економетричної моделі як системи співвідношень найбільш значущих показників діяльності з метою оцінки потенційного рівня ефективності підприємства.

У рамках дослідження кафедри фінансів і банківської справи «Фінансово-кредитні механізми формування потенціалу стійкого функціонування економіки України» (номер державної реєстрації 0114U003525, 2017–2018 рр.) здобувачкою запропоновано методичні підходи до оцінки ефективності газорозподільних підприємств з урахуванням правил вільного ринку газу та гармонізації української ГТС та ГРМ з європейськими стандартами. Обґрунтовано систему ключових показників оцінки ефективності газорозподільних підприємств, які враховують специфіку формування їх доходів та витрат, регуляторні норми доходів та прибутку та розроблено підхід до встановлення їх цільових орієнтирів для оцінки якості роботи менеджменту підприємства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Проведене дослідження ґрунтується на інформаційній базі, яку становлять дані статистичної організації Європейської Комісії, матеріали Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), дані Державної служби статистики України, директиви та регламенти Третього енергетичного пакету ЄС, нормативно-правові акти України, офіційні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, річна звітність газорозподільних підприємств, розміщена на їх офіційних сайтах, Інтернет ресурси, опубліковані дослідження зарубіжних та вітчизняних учених-економістів. Це дає підстави стверджувати про достовірності та обґрунтованості наданих автором оцінок та отриманих результатів.

Науковим результатом першого розділу *«Теоретичні основи функціонування газорозподільних підприємств України та питання оцінки їх ефективності»* є трактування дисертанткою поняття «ефективності функціонування газорозподільного підприємства». Зміст якого автор вбачає у результаті управлінських рішень оперативного та стратегічного характеру, досягнутому в

підсистемах управління виробничими, фінансовими та кадровими процесами підприємства через оптимізацію витрат як вирішального фактору, що пов'язано з регуляторним нормуванням доходів газорозподільних підприємств, наявністю в структурі тарифу витрат захищених статей (стор. 69).

Практичну значущість представляє такий результат дослідження як удосконалення методичних підходів до оцінки ефективності газорозподільних підприємств, які функціонують відповідно до концепції безперервної діяльності з урахуванням їх специфіки, високої соціальної значущості послуг, а також в умовах інтеграції газового ринку України до європейського простору. Удосконалені підходи орієнтують менеджмент на моніторинг та оцінку динаміки зобов'язань та активів, результатів операційної діяльності та чистого грошового потоку, визначення ключових фінансових коефіцієнтів, значення яких є несприятливими для подальшого розвитку. Автором встановлено, що серед методів оцінки ефективності діяльності газорозподільних підприємств більш за все відповідним є система збалансованих показників, що впливає із сучасного стану підприємств розподілу газу, пов'язаного із перехідним етапом розвитку ринку газу відповідно до вимог ЄС. Склад та зв'язок показників в цій системі дозволяє визначити управлінські пріоритети з урахуванням зв'язків між виробничою діяльністю (технологія, майно, кадри та інші) та її впливом на фінансові результати, які деталізуються в коефіцієнтах (показниках, індикаторах), рівень яких відображає ефективність як окремих бізнес-процесів, так і діяльності підприємства в цілому (стор. 81–82).

У другому розділі дисертації *«Діагностика стану газорозподільних підприємств в умовах діючого механізму забезпечення їх функціонування»* удосконалено підхід до визначення складових механізму забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств. Складовими механізму автор бачить комплекс взаємоузгоджених та взаємообумовлених цілей і завдань підсистем газорозподільного підприємства, що становить перший етап у визначенні функціональних зв'язків технологічних, економічних, соціальних аспектів діяльності на сучасному шляху трансформації галузі. Побудова механізму на основі поєднання цілей і завдань кожної окремої підсистеми дозволяє створити єдину систему функціональних зв'язків та сформувати бачення ролі кожної підсистеми у досягненні ефективності всього підприємства (стор. 88–89).

Варто відзначити ретельність підходу до ідентифікації та врахування наявних нормативних, економічних, технологічних рамок при розробці матриці SWOT-аналізу, який ґрунтується на розкладанні результатів розрахунків коефіцієнтів, дослідженні процедури встановлення тарифів, якій не притаманне урахування даних проектів структури тарифу, що розробляються підприємствами, повною мірою та строковості реалізації програм інвестиційного розвитку в умовах існування вкрай обмеженого кола джерел фінансування. Всебічний огляд середовища функціонування газорозподільних підприємств дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони, загрози і можливості, при цьому, стосовно газорозподільних підприємств, виокремити позиції, які мають подвійний характер, як наприклад, стан природної монополії, що є як сильною стороною, так і обмеженням в досягненні ефективності (стор. 133–135).

Дисертанткою удосконалено підхід до розробки системи ключових показників ефективності, що базується на виділенні показників досягнення встановлених цілей за результатом та за процесом. Для газорозподільних підприємств показники процесів пов'язані із технологічними процедурами та нормативами, а фінансові показники оцінюють узагальнений результат управління. Групи показників в системі створюються за напрямками:

- 1) фінанси: вимірювання стійкості підприємства, його фінансової незалежності, акціонерної вартості через аналіз показників рентабельності активів, капіталу, коефіцієнт фінансового важеля та інші;
- 2) клієнти: збереження існуючої бази споживачів та залучення нових споживачів на умовах надання їм якісних послуг на основі принципів безпечності та безперебійності газопостачання, інноваційного розвитку та відповідної вартості;
- 3) навчання та розвиток персоналу: розуміння своїх персональних задач на підприємстві, розвиток мотивації за рахунок застосування персональних показників ефективності, покращення комунікацій між співробітниками та підрозділами підприємства, створення умов розвитку кваліфікації у відповідності до майбутніх змін технологій, які спричиняють виникнення нових бізнес-процесів;
- 4) внутрішні бізнес-процеси: вдосконалення існуючих та сприяння створенню нових бізнес-процесів, зокрема в частині управління обсягами виробничо-технологічних втрат/витрат, розробка та впровадження інноваційних

проектів, що важливо для забезпечення ефективності функціонування як на короткостроковій, так і для довгостроковій основі (стор. 145).

У третьому розділі *«Ефективність функціонування газорозподільних підприємств: моделювання напрямків досягнення»* автором удосконалено науково-методичний підхід до визначення потенційного рівня ефективності задля своєчасного реагування на зміни в обсягах доходів та прийняття відповідних управлінських рішень. Основою визначення перспективних показників на першому кроці є побудова прогнозу чистого доходу з використанням економетричної моделі як системи факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, тісний зв'язок з доходами яких визначений на основі кореляційно-регресійного аналізу. Ідентифіковані фактори впливу, а саме обсяг розподілу газу, середня кількість працівників, основні засоби суттєвим чином позначаються на рівні доходності, потенціалі інвестиційної привабливості та перспективах безперервної діяльності газорозподільних підприємств, це дозволяє здійснити перспективну оцінку ефективності та розробити та впровадити необхідні заходи (стор. 155–164).

Подальшого розвитку у рамках дослідження набуло розрахункове обґрунтування залежності операційних витрат, а саме собівартості послуг розподілу природного газу, від середньої кількості працівників, обсягу розподілу, ціни на газ для промислових підприємств щодо яких на основі кореляційно-регресійного аналізу встановлено тісний зв'язок з показником собівартості. Отриманий результат узгоджується з проаналізованою структурою тарифу та підтверджує, що діяльність є одночасно матеріаломісткою та трудомісткою, що визначає першочерговими напрямками управління ефективністю оптимізацію матеріальних витрат та підвищення продуктивності праці (стор. 177–180).

Надає роботі завершеності розвинуті концептуальні підходи до розвитку механізму забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств, в рамках яких здійснюється комплексний аналіз фінансових та нефінансових показників діяльності та їх інтерпретація, моніторинг динаміки чинників, що впливають на доходи і витрати підприємств та їх прогнозування, а також врахування тенденцій розвитку енергетичного сектору, зумовлених поширенням програм енергоефективності та гармонізацією законодавства до вимог Третього енергетичного пакету ЄС (стор. 199–200).

3. Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів. Наукові результати використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Аналіз господарської діяльності», «Фінансовий аналіз», «Стратегічний аналіз» (довідка 22/01.1.3-43 від «01» лютого 2021 р.).

Практичне значення отриманих у дисертації результатів підтверджується довідками про впровадження на рівні підприємств: ТОВ «АФ «Злагода» (довідка 6/Д від «22» лютого 2021 р.); АТ «Оператор газорозподільних мереж «Вінницягаз» (довідка 16/02-1-21 від «16» лютого 2021 р.); АТ «Оператор газорозподільної системи «Житомиргаз» (довідка 10/02-1-21 від «10» лютого 2021 р.).

4. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Ключові результати, викладені в дисертації Тарасенко Л.О., знайшли відображення в наукових статтях та публікаціях за матеріалами конференцій. Загальна кількість опублікованих статей – 6, у тому числі 2 статті опубліковані у виданні, що інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (з них 1 – одноосібна стаття), 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (з них 3 – одноосібних статті). За матеріалами конференцій опубліковано 5 тез доповідей.

В публікаціях в достатній мірі висвітлено основні результати дисертаційної роботи. Обсяг, кількість наукових публікацій відповідають вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії.

5. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. За загальної позитивної оцінки роботи необхідно звернути увагу на наявність питань, які є дискусійними та потребують додаткового пояснення під час публічного захисту дисертації, а саме:

1. З метою ідентифікації факторів впливу на рівень операційних витрат, а саме на собівартість послуг газорозподільних підприємств, здобувачкою здійснено ґрунтовний аналіз значної кількості екзогенних та ендегенних факторів, на основі чого побудовано економетричну модель та прогноз динаміки зміни собівартості. Не заперечуючи переконливість отриманих результатів, вважаю, що додаткового висвітлення потребує питання щодо наявності сезонності, яка простежується на рис.

3.2. (стор. 182), її причин та визначення кола користувачів, для яких така інформація має практичну значущість.

2. У рамках дослідження рівня виконання газорозподільними підприємствами інвестиційної програми у 2020 р. (стор. 197 – 198) автор узагальнено представляє причинами їх неповного виконання збільшення дебіторської заборгованості за виданими авансами, низьку платіжну дисципліну. Задля посилення даного блоку питань, вважаю, варто було б конкретизувати передумови зазначених причин невиконання інвестиційної програми та вплив на ефективність функціонування.

3. Задля демонстрації узгодженості висвітлених напрямків з підсистемами газорозподільних підприємств варто було додати наочності при побудові концептуальних підходів до розвитку механізму забезпечення (рис. 3.7., стор. 200) та надати відповідний роз'яснювальний коментар.

4. Особливого акценту в дослідженні набуло питання невідповідності тарифу реальним витратам, а відсутність перегляду тарифу протягом тривалого часу спричинила накопичення боргів. З огляду на зазначене, влучно було надати в роботі оцінку існуючим важелям впливу на регуляторний орган з питань перегляду тарифів та перспектив у погашенні боргів, що виникли через невідповідність тарифу реальним витратам.

5. В дисертації на достатньому рівні розкрито історичні аспекти національного нормативно-правового забезпечення функціонування газового сектору, який має вплив й на діяльність газорозподільних підприємств (стор. 38 – 40). Проте, не вистачає цілісності у висвітленні обумовленості змін національного законодавства поступовою імплементацією енергетичних пакетів Європейського союзу. Це створило б потужну базу оцінки результатів виконання Україною взятих зобов'язань на шляху євроінтеграції та впливу реформ на діяльність газорозподільних підприємств.

Проте, зазначені зауваження та дискусійні питання не є суттєвими, принципово не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Підготовлена дисертація на тему «Механізм забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств України» Тарасенко Л.О. є завершеною, самостійною науковою працею, в рамках якої вирішено низку важливих завдань, які передбачали дослідження сучасного

стану газорозподільних підприємств, визначення організаційних та технологічних особливостей функціонування газорозподільних підприємств, що утворюють середу формування факторів впливу на їх фінансовий стан, здійснення оцінки потенційного рівня ефективності газорозподільного підприємства на основі прогнозової фінансової звітності, побудованої з використанням статистичних методів і моделей, формування концептуальних підходів до розвитку механізму забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств. В анотації викладені основні положення та результати дисертаційної роботи, зміст анотації є відповідним тексту дослідження.

За змістом, науковою та практичною значущістю дисертація Тарасенко Л.О. відповідає вимогам, визначеним Тимчасовим порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167. Автор дисертаційної роботи, Тарасенко Лілія Олександрівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри
менеджменту підприємств
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Міністерства освіти і науки України

В.В. Дергачова

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:

Учений секретар
КПІ ім. Ігоря Сікорського»

В.В. Холявко